

НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА МЕДИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
СЕКЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ

МЕДИЧНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ: ПОЄДНАННЯ ДОСВІДУ, МУДРОСТІ, ЗНАНЬ

Матеріали
XXIII міжнародної науково-практичної конференції
15–16 жовтня 2025 р.
м. Київ

НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА МЕДИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
СЕКЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ

МЕДИЧНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ: ПОЄДНАННЯ ДОСВІДУ, МУДРОСТІ, ЗНАНЬ

Матеріали
XXIII міжнародної науково-практичної конференції
15–16 жовтня 2025 р.

УДК 026:61]:005.591(477)
М-42

**Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Національної наукової медичної бібліотеки України
(Протокол №03 від 30.10.2025 р.)**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Остапенко Т. А.

(відповідальний редактор)

в. о. генерального директора

Національної наукової медичної бібліотеки України,
заслужена працівниця культури України

Бортнік Н. М.

завідувачка редакційно-видавничого відділу
Національної наукової медичної бібліотеки України

Кірішева О. М.

головна бібліотекарка відділу науково-методичної роботи
Національної наукової медичної бібліотеки України

Науменко С. М.

завідувачка відділу науково-методичної роботи
Національної наукової медичної бібліотеки України

Самчук Л. І.

завідувачка відділу наукової бібліографії
Національної наукової медичної бібліотеки України

УПОРЯДНИКИ

Кірішева О. М.

головна бібліотекарка відділу науково-методичної роботи
Національної наукової медичної бібліотеки України

Науменко С. М.

завідувачка відділу науково-методичної роботи
Національної наукової медичної бібліотеки України

Збірник матеріалів містить доповіді керівників бібліотек та бібліотечних фахівців-учасників XXIII міжнародної науково-практичної конференції «Медичні бібліотеки України: поєднання досвіду, мудрості, знань». Видання адресовано працівникам бібліотек різних типів і форм власності, керівникам галузі культури, викладачам, аспірантам, студентам. У доповідях збережено авторський стиль.

М–42 Медичні бібліотеки України: поєднання досвіду, мудрості, знань : матеріали XXIII міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 жовт. 2025 р. / Нац. наук. мед. б-ка України, Секція працівників мед. б-к Укр. бібл. асоц. ; [редкол.: Остапенко Т. А. (відп. ред.), Бортнік Н. М., Кірішева О. М., Науменко С. М., Самчук Л. І. ; упоряд.: Кірішева О. М., Науменко С. М.]. – Київ : [Коляда О. П.], 2025. – 132 с.

© Національна наукова медична бібліотека України, 2025

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ	6
АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД НОВІТНІХ ВИДАНЬ У ФОНДАХ ННМБ УКРАЇНИ З АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	9
Пасько Ірина кандидатка історичних наук, доцентка Української військово-медичної академії, м. Київ	
ЦИФРОВІ РЕСУРСИ ТА СЕРВІСИ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ	13
Бірюкова Ірина генеральна директорка Одеської національної наукової бібліотеки, заслужений працівник культури України, м. Одеса	
WSPOMNIENIE O DR ANNIE WAJSZCZUK-RELIDZE	18
Królikowski Krzysztof lekarz, historyk medycyny, Stowarzyszenie Szpital Ujazdowski, Warszawa, Polska лікар, історик медицини, Голова Товариства Шпиталу Уяздовського, м. Варшава, Польща	
ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ БІБЛІОТЕКАРЯ ВІДДІЛУ МЕДИЧНИХ НАУК У ЦИФРОВУ ДОБУ	20
Виноградська Юлія завідувачка відділу медичних наук Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського, м. Вінниця	
АРТ-ТЕРАПІЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ МЕДИЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ АБО ЯК МИСТЕЦТВО ДОПОМАГАЄ ОСМИСЛЕННЮ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ПІДТРИМЦІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ	23
Кірішева Олена головна бібліотекарка відділу науково-методичної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
ІНФОРМАЦІЙНА ПРИСУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ	29
Злигостев Сергій доктор філософії (PhD), науковий співробітник аналітично-прогностичного відділу Національної юридичної бібліотеки, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, м. Київ	
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ВІННИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. І. ПИРОГОВА В СИСТЕМІ АКАДЕМІЧНОЇ І КУЛЬТУРНОЇ СПІВПРАЦІ: МОДЕЛІ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	33
Мельник Майя заступниця директорки наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, м. Вінниця	
БІБЛІОТЕКА ЯК ОСЕРЕДОК КРАЄЗНАВЧОЇ ПАМ'ЯТІ	36
Васюха Людмила в. о. директора КЗ «Рівненська обласна наукова медична бібліотека» Рівненської обласної ради, м. Рівне	
РОБОТА ННМБУ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРОЄКТІ «ПОСВІТ ПАМ'ЯТІ» ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ОРДЕН СВЯТОГО ПАНТЕЛЕЙМОНА» ПО СТВОРЕННЮ «КНИГИ ПАМ'ЯТІ ЗАГИБЛИХ МЕДИКІВ»	39
Смирнова Галина старша наукова співробітниця Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА БІБЛІОТЕКАРЯМ В УМОВАХ ВІЙНИ	42
Лукомська Світлана кризова психологиня, кандидатка психологічних наук, старша наукова співробітниця лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ	
ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛУ МЕДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	46
Іконяк Оксана завідувачка відділу медичної літератури Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, м. Тернопіль	
Овечкіна Галина головна бібліотекарка відділу медичної літератури Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, м. Тернопіль	
СТОРІНКАМИ ПОДАРОВАНИХ КНИГ: ВИДАННЯ З ДАРЧИМИ НАПИСАМИ У ПОЛЬСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ ІМЕНІ ЗБІГНЕВА РЕЛІГІ	50
Погорельська Ірина головна бібліотекарка відділу комплектування зарубіжних наукових фондів Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	

ЗАГАЛЬНОМЕДИЧНІ ПЕРЕКЛАДНІ УКРАЇНСЬКІ СЛОВНИКИ ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ З ВЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ	56
Нечаїв Станіслав магістр управління охорони здоров'я, член правління Всеукраїнського Лікарського Товариства (ВУЛТ), член правління Світової Федерації Українських Лікарських Товариств (СФУЛТ), голова Історико-термінологічної комісії ВУЛТ, архіваріус СФУЛТ, м. Київ	
КРАЄЗНАВЧО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА БІБЛІОТЕКИ ВИШУ. КРАЄЗНАВЧІ ТЕМАТИЧНІ ПРОЄКТИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)	60
Подрезенко Олександра завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу бібліотеки Полтавського державного медичного університету, м. Полтава	
ГОРТАЮЧИ СТОРІНКИ НАШОЇ ІСТОРІЇ: МЕДИЦИНА КОНОТОПЩИНИ XVII–XIX СТОЛІТТЯ	64
Булах Світлана завідувачка відділу науково-дослідної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ Харченко Валентина голова бібліотекарка відділу науково-дослідної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
БІБЛІОТЕКАР ЯК ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ ФАРМАЦІЇ ПОДІЛЛЯ	69
Мазур Ольга голова бібліотекарка Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, м. Вінниця	
ДОДАТКОВЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ НАДАННЯ ПЛАТНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛОТЕЧНИХ ПОСЛУГ	73
Мусієнко Тетяна заступниця генерального директора з загальних питань Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ БУКОВИНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	78
Кіселиця Ганна директорка бібліотеки Буковинського державного медичного університету, м. Чернівці	
ПРАВОМІРНІСТЬ, ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В БІБЛІОТЕЧНІЙ ПРАКТИЦІ	82
Шкода Юрій заступник генерального директора з питань інформаційних технологій Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
ОЦИФРУВАННЯ ФОНДІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ МЕДИЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ: ПРОГРАМНІ РІШЕННЯ, СТАНДАРТИ, БЕЗПЕКА	85
Шаповалов Дмитро завідувач відділу оцифрування наукових фондів Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
БІБЛІОТЕКА БУКОВИНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В РЕАЛІЗАЦІЇ НОВИХ ОСВІТНІХ КОНЦЕПЦІЙ	90
Жук Наталія завідувачка сектору інформаційного обслуговування інформаційно-бібліографічного відділу Буковинського державного медичного університету, м. Чернівці Пислар Діна завідувачка відділу центрального абонементу Буковинського державного медичного університету, м. Чернівці	
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ЗАХОДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ У РОБОТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ	94
Кирій Світлана завідувачка відділу комунікацій Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
ВНЕСОК НАУКОВИХ СПІВРОБІТНИКІВ ДУ «ІНСТИТУТ НЕЙРОХІРУРГІЇ ІМЕНІ АКАДЕМІКА А. П. РОМОДАНОВА НАМН УКРАЇНИ» У СТВОРЕННІ ТА РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ	98
Кричун Світлана завідувачка наукової бібліотеки ДУ «Інститут нейрохірургії імені академіка А. П. Ромоданова НАМН України», м. Київ	
ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ	101
Кулієва Тамара кандидатка наук із соціальних комунікацій, провідна бібліотекарка Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	

РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ РЕПОЗИТАРІЇВ У ФОРМУВАННІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДОСЛІДНИКІВ	104
Шестаг Наталія	
молодша наукова співробітниця (бібліотечна справа) наукового відділу освітньо-інформаційних технологій Державної наукової установи «Центр інноваційних технологій охорони здоров'я» Державного управління справами, м. Київ	
СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)	106
Боровик Ольга	
директорка бібліотеки Полтавського державного медичного університету, м. Полтава	
ШЛЯХ КРИЗЬ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІЯ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО У БІБЛІОГРАФІЇ	109
Надрага Марта	
директорка наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, кандидатка історичних наук, старша дослідниця, заслужений працівник культури України, м. Львів	
ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРИВАТНОЇ КОЛЕКЦІЇ ВІДОМОГО УКРАЇНСЬКОГО ПСИХІАТРА ЯКОВА ПАВЛОВИЧА ФРУМКІНА: З ФОНДІВ ННМБУ	112
Правоверова Лілія	
завідувачка відділу депозитарного зберігання наукових фондів Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
БІОБІБЛІОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРЕДСТАВЛЕННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧЕНИХ-МЕДИКІВ. З ДОСВІДУ БІБЛІОТЕКИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І. Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО	116
Проців Олена	
директорка бібліотеки Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, м. Тернопіль	
Гавришак Ігор	
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, м. Тернопіль	
ПИТАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ПРАЦЯХ ВИДАТНИХ МЕДИКІВ: З КОЛЕКЦІЇ СТАРОДРУКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ	119
Лук'янець Наталія	
завідувачка відділу зберігання наукових фондів Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДУ ННМБУ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ	124
Бондар Людмила	
завідувачка відділу комплектування вітчизняних наукових фондів Національної наукової медичної бібліотеки України, м. Київ	
ВІХІ ІСТОРІЇ – ДО 85 РІЧНИЦІ ЗАСНУВАННЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ЕПІДЕМІОЛОГІЇ ТА ГІГІЄНИ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО	129
Смольницька В. Л.	
завідувачка наукової бібліотеки Науково-дослідного інституту епідеміології та гігієни ДНП «ЛНМУ імені Данила Галицького», м. Львів	
Мельничук І. К.	
провідна бібліографка наукової бібліотеки Науково-дослідного інституту епідеміології та гігієни ДНП «ЛНМУ імені Данила Галицького», м. Львів	

ВІТАЛЬНІ СЛОВА УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

Убогов Сергій
начальник Управління медичних кадрів, освіти і науки Міністерства охорони здоров'я України, доктор фармацевтичних наук, професор, м. Київ

Овад Павел
Консул Посольства Республіки Польща в Києві

Сорока Іван
професор Української військово-медичної академії, президент Українського медичного клубу, заслужений працівник охорони здоров'я України, м. Київ

Бруй Оксана
президентка ВГО Українська бібліотечна асоціація, заступниця генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидатка наук із соціальних комунікацій, м. Київ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

Бірюкова Ірина
генеральна директорка
Одеської національної наукової
бібліотеки,
м. Одеса

Круліковські Кшиштоф
лікар, історик медицини,
голова товариства Шпиталю
Уяздовського у Варшаві,
м. Варшава, Польща

Сербін Олег
член Президії Української
бібліотечної асоціації,
доктор наук із соціальних
комунікацій,
кандидат історичних наук,
генеральний директор
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого,
м. Київ

Киричок Ірина
директорка наукової бібліотеки
Харківського національного
медичного університету,
м. Харків

ВІТАЛЬНІ СЛОВА УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

Сухенко Тамара
співзасновниця благодійного фонду
«Бібліотечна країна»,
психологиня, фасилітаторка,
м. Київ

Тишко Федір
український учений,
доктор медичних наук, професор,
м. Київ

Матяш Михайло
завідувач кафедри загальної
і медичної психології,
доктор медичних наук, професор,
заслужений лікар України,
м. Київ

УДК 027.54:025.355](477.74-25)ОННБ

ЦИФРОВІ РЕСУРСИ ТА СЕРВІСИ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Бірюкова Ірина

генеральна директорка Одеської національної наукової бібліотеки,
м. Одеса

Анотація. Стаття висвітлює розвиток цифрових ресурсів та сервісів Одеської національної наукової бібліотеки як дієвої складової оптимізації системи інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів в умовах воєнного стану. Підкреслюється важливість цифрової трансформації для забезпечення наукових, освітніх та культурних потреб користувачів, збереження культурної спадщини, інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Ключові слова: цифрові ресурси, цифрові сервіси, цифрові проекти, інформаційно-бібліотечне обслуговування, цифрова трансформація, збереження культурної спадщини, Одеська національна наукова бібліотека, воєнний стан.

DIGITAL RESOURCES AND SERVICES IN THE INFORMATION AND LIBRARY USER SERVICE SYSTEM OF THE ODESA NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY

Biriukova Iryna

General Director of the Odesa National Scientific Library,
Odesa

Abstract. The article examines the development of digital resources and services at the Odesa National Scientific Library as an effective component of optimizing the information and library service system for users during wartime. It emphasizes the importance of digital transformation in meeting the scientific, educational, and cultural needs of users, preserving cultural heritage, and integrating Ukraine into the global information space.

Keywords: digital resources, digital services, digital projects, information and library services, digital transformation, preservation of cultural heritage, Odesa National Scientific Library, martial law.

Уряд України визначив цифрову трансформацію як один з пріоритетів розвитку держави [1], і бібліотеки держави долучаються до реалізації цього напрямку, активно працюючи над впровадженням нових цифрових сервісів або ж оптимізацією наявних послуг, зростанням у фонді частки електронних інформаційних ресурсів, в т. ч. власної генерації, розвитком техніко-технологічної інфраструктури, удосконалюючи сучасні цифрові навички та знання в рамках освітніх проєктів [2] тощо, прагнучи максимально відповідати потребам сучасних користувачів, які попри безпрецедентні перешкоди, пов'язані з небезпеками воєнного часу, прагнуть продовжувати навчальну, освітню, дослідницьку, культурну, просвітницьку та іншу інтелектуальну діяльність.

Фахівці Одеської національної наукової бібліотеки опрацьовують ці завдання, які в умовах обмеженості кадрів, фінансових, технічних ресурсів вимагають особливої наполегливості та творчого підходу. Попри війну, ОННБ продовжує активну діяльність як провідний інформаційно-бібліотечний та соціокультурний заклад Півдня України. Адже навіть в цей час бібліотеку щорічно відвідують понад 666,4 тис. користувачів (557699 в 2022 році, 780253 в 2023 році, 661387 в 2024 році), яким видається 1,15 млн документів (577595 в 2022 році, 1352095 у 2023 році, 1547101 в 2024 році) [3, 4, 5]. Ця користувацька активність спонукає колектив ОННБ, спираючись на дієву підтримку Органу управління (Міністерство культури та стратегічних комунікацій України), інших органів державної влади та місцевого самоврядування, вітчизняних та зарубіжних партнерів, забезпечувати роботу за всіма стратегічними напрямками функціонування закладу, ключовими з яких в умовах воєнного стану є збереження, захист та популяризація культурної спадщини та культурних цінностей українського народу, зокрема, формування, упорядкування та зберігання відповідної частки Державного бібліотечного фонду України, а це понад 5,5 мільйонів вітчизняних і зарубіжних документів 131 мовою, в т. ч. рідкісних видань і рукописів; здійснення культурної, освітньої, інформаційної, науково-дослідної, методичної та іншої діяльності ОННБ як соціокультурного та науково-методичного центру загальнодержавного значення; забезпечення реалізації прав громадян, зокрема й науковців, на бібліотечне обслуговування шляхом надання інформаційно-бібліотечних послуг користувачам, у т. ч. у віддаленому режимі; безпека життя персоналу та відвідувачів.

Дієвим внеском ОННБ у формування єдиного інформаційного простору України та зростання українського сегменту у світовому культурному та інформаційному просторі став динамічний розвиток цифрових ресурсів та сервісів, а також подальший розвиток цифрової інфраструктури бібліотеки як комплексного середовища, у якому поєднуються електронні ресурси, інтерактивні сервіси та віртуальні комунікаційні канали. Метою цих зусиль є максимально оперативне та якісне забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотек засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій як шляхом активізації оцифрування фонду, так і за рахунок розвитку представництв ОННБ в мережі Інтернет. Це дозволяє ефективно забезпечувати права користувачів на безоплатне використання інформації про склад бібліотечних фондів через довідково-пошуковий апарат електронного каталогу ОННБ; на безоплатне отримання консультаційної допомоги в пошуку та виборі джерел інформації шляхом звернення до Віртуальної довідкової служби; на безоплатне отримання в користування документів із фондів бібліотеки, зокрема електронних ресурсів відкритого доступу в електронній бібліотеці та тематичних цифрових колекцій книжко-

вих пам'яток; на приймання замовлень на електронну доставку документів та індексування документів за УДК тощо. Бібліотека має 10 цифрових представництв – офіційний веб-сайт, сторінки бібліотеки та окремих відділів у соціальних мережах (Facebook, Instagram, канал у YouTube, Slideshare), які відіграють важливу роль в обслуговуванні віддалених користувачів, промоції книги і читання тощо. Через них здійснюється інформаційна підтримка соціокультурних та науково-комунікативних заходів, реалізуються культурно-просвітницькі ініціативи, формується позитивний імідж ОННБ як відкритої, інноваційної установи, орієнтованої на потреби читачької громади.

У структурі цифрових ресурсів власної генерації найважливіше місце займає електронний каталог, який також є й основним інструментом навігації та пошуку інформаційних ресурсів бібліотеки у віддаленому режимі. ЕК побудований у вигляді інтегрованої бази даних, що містить записи про наявність книг, брошур, авторефератів дисертацій, періодичних та продовжуваних видань, картографічних, нотних, електронних видань, а також статей із періодичних та продовжуваних видань. Відображає інформацію про наявні документні ресурси, що надійшли до фонду з 2001 року, а також записи, створені в процесі ретрокаталогізації; охоплює станом на 01.10.2025 року 600874 бібліографічних записів, що відображає 10,9% фонду бібліотеки, та регулярно поповнюється за рахунок нових надходжень. Забезпечує швидкий та багатоаспектний пошук практично за всіма елементами бібліографічного запису: назвою, автором, видавництвом, серії, поличному індексу, місцю видання, року видання, індексу УДК, предметною рубрикою, персоналією, ключовими словами. Популярними серед користувачів опціями використання ЕК є: спеціальний розділ, де відображаються нові надходження до фонду бібліотеки та існує можливість сортувати за датою надходження та виведення списку останніх поповнень; можливість формувати бібліографічні списки, що значно спрощує підготовку наукових, навчальних та дослідницьких робіт; використання політематичної бази даних статей з наукової періодики (з 2022 року по липень 2025 року сформовано 34815 бібліографічних записів). Також ЕК містить посилання на повнотекстові документи, розміщені у базах даних власної генерації, а саме «Видання ОННБ» та «Скарби України». «Видання ОННБ» – рубрика ЕК, яка розкриває видавничу та наукову діяльність бібліотеки. Кожне видання доступно в повнотекстовому форматі (315 документів на 10.10.2025). Це здебільшого науково-допоміжні бібліографічні покажчики з найважливіших проблем природничих, соціогуманітарних наук, каталогів колекцій з фонду ОННБ, видань з історії бібліотеки, покажчиків змісту наукових періодичних видань, а також публікації матеріалів наукових конференцій, які слугують популяризації досягнень науки, сприяють поширенню наукових знань, допомагають науковцям, студентам, громадськості оперативно орієнтуватися у величезному обсязі зібраної інформації, забезпечують доступ до актуальних наукових досліджень і дискусій, сприяючи інтеграції української науки у світовий інформаційний простір. Це цінний інформаційний масив є системною підтримкою науково-інформаційних, культурних і освітніх процесів та способом збереження культурної спадщини, що особливо актуально у контексті сучасних викликів збереження національної ідентичності та історичної пам'яті.

Цифрова колекція «Скарби України» [6] на 01.10.2025 року складається з 638 документів. Вона формується з урахуванням наукової, культурної та історичної цінності документів, наразі це значний масив стародруків та рідкісних видань, а також документів, пов'язаних з історією, культу-

рою та розвитком Одеси і Півдня України, в т. ч. періодичних видань, що мають значну історико-документальну цінність тощо. Можливий пошук за видами видань, авторами, назвами, анотаціями на документи, роками видань. У цифровій колекції «Скарби України» виокремлені тематичні та особові колекції. Наприклад, документи, оцифровані в рамках проєкту «Одеські хроніки: свідки історії на шпальтах грецькомовної періодики початку ХХ століття» [7], коли за підтримки Одеської філії Грецького фонду культури було оцифровано та удоступнено онлайн понад 2700 сторінок одеських грецькомовних газет, раніше малодоступних для широкого загалу через особливий режим зберігання, або ж добірка «Книги грецькою мовою, надруковані в Одесі», створення якої розпочалося в 2024 році за підтримки Генерального консульства Греції в Одесі, в якій оцифровано та удоступнено понад 100 книг грецькою мовою, виданих в Одесі, і колекція продовжує поповнюватися [8].

Команда ОННБ в 2018 році представила результати проєкту «Старовинна гравюра – культурна спадщина України» [9], в рамках якого не лише було здійснено оцифрування понад 600 гравюр ХVI–ХІХ ст. майстрів з Англії, Італії, Нідерландів, Німеччини, України, Франції, але й розроблено сучасний однойменний вебресурс, який надає вільний доступ до оцифрованого надбання – вітчизняних та зарубіжних гравюр ХVI–ХІХ ст., які зберігаються у фонді ОННБ. Вебпортал надає можливість вільного доступу до вказаного ресурсу шанувальникам мистецтва, дослідникам української та світової культури, мистецтвознавцям, історикам, працівникам музеїв, реставраторам, бібліотекарям усього світу. З моменту створення проєкту в 2018 році обсяг удоступнених документів збільшився в чотири рази і наразі складається з 196 робіт, а розроблений інтерфейс дозволяє здійснювати пошук гравюр за хронологічним, географічним, іменним показниками.

Високим попитом користується повнотекстова краєзнавча база даних власної генерації публікацій одеських, українських та районних ЗМІ, поєднаних у тематичні колекції (хронологічні рамки: 1996–2025 роки, обсяг: 863959 записів станом на 01.01.2025). Ця інформаційно-пошукова система постійно поповнюється та стає в нагоді науковцям, дослідникам, мистецтвознавцям, історикам, бібліотекарям та усім зацікавленим пошуковцям різноманітної інформації, яку можливо знайти у сучасних друкованих періодичних виданнях. Доступ до неї надається локально, в приміщенні ОННБ (довідково-інформаційний відділ, відділ краєзнавства, медіатека відділу міжнародних проєктів, електронний читальний зал відділу обслуговування).

Фахівцями і користувачами бібліотеки активно використовуються доступні на умовах передоплати або ж партнерської співпраці ресурси зовнішніх баз даних та е-журналів, що розширює можливості пошуку інформаційних ресурсів, підвищення якості і оперативності пошуку наукової, навчальної, довідкової та іншої інформації. Так, eLibraryUSA удоступнено різноманітні бази даних журнали, наукові статті, книги, дисертації, відео й мультимедійні матеріали, зокрема дає можливість користуватись базами даних наукових періодичних видань та дисертацій EBSCO, JSTOR, ProQuest Dissertations & Theses Global, BioOne, PressReader. Тематика бібліотеки охоплює навчання англійської мови, питання історії та культури США, бізнесу технологій, науки, охорони здоров'я, суспільних наук та інше. Актуальним є доступ до архіву української періодики онлайн від LIBRARIA, який налічує понад 800000 оцифрованих сторінок періодичних видань різними мовами, що видавалися у різних регіонах України та поза її межами до середини ХХ століття. Доступ до бази даних локальний (в приміщенні ОННБ), надається на умовах річної передплати завдяки

грантовому фінансуванню Фонду катедр українознавства (Ukrainian Studies Fund).

Офіційний вебсайт ОННБ odnb.odessa.ua виступає головним цифровим майданчиком для комунікації з аудиторією, інформування про ресурси та промоції фондів. Через сайт користувач отримує доступ до електронного каталогу, віртуальної довідкової служби, електронної бібліотеки видань ОННБ, а також до низки власних та віддалених науково-інформаційних ресурсів. У порівнянні з 2021 роком, у період повномасштабного вторгнення зросла питома частка віддалених відвідувань, зокрема кількість звернень на вебсайт бібліотеки склала в 2022 році 499791 (89,62% від загальної кількості відвідувань), в 2023 році 626782 (80,32%), в 2024 – 502193 (75,94%) на противагу 68,14% в 2021 році (300631).

Важливою складовою оптимізації системи обслуговування користувачів ОННБ є розвиток дистанційних довідково-бібліографічних послуг. Активно впроваджуються послуги віртуальної довідкової служби, яка забезпечує оперативну комунікацію між користувачем і бібліотекарем та сприяє персоналізації обслуговування, що відповідає сучасним принципам доступності та клієнтоорієнтованості, дає змогу надавати інформацію та необхідні матеріали онлайн, розширюючи можливості віддаленого користування фондами. Інформуванню користувачів про нову літературу, яка надійшла до бібліотеки, слугує віртуальна Виставка нових надходжень [10], де, починаючи з 2017 року, акумулюються документи за розділами УДК. Фахівці структурних підрозділів бібліотеки продовжують здійснювати інформаційний та аналітичний супровід наукових досліджень, формування довідкових та оглядових матеріалів для дослідників. Так, протягом 2022 року – першого півріччя 2025 року підготовлено та удоступнено онлайн 18 науково-допоміжних та рекомендаційних бібліографічних посібників, матеріалів науково-практичних конференцій, каталогів виставок тощо, які сприяють збереженню та поширенню знань і досвіду, підтримці наукових досліджень і популяризації культурної спадщини. Створено та удоступнено онлайн інформаційно-аналітичний ресурс «Дайджести» [11], що знайомить користувачів з актуальними матеріалами з наукової періодики, присвяченими важливим суспільним, науковим і культурним темам. За два роки створено 13 дайджестів, що містять 154 статті зі 149 періодичного видання. У розділі «Діловий кейс» на сайті ОННБ представлена професійна інформація для бібліотекарів та фахівців. Ресурс структуровано за тематичними розділами, що охоплюють вибрані публікації фахівців ОННБ (повнотекстові статті, огляди, дослідження співробітників бібліотеки, які висвітлюють актуальні професійні питання – 138 публікацій), нормативно-правові та регламентуючі документи, що регулюють діяльність бібліотек, а також інформацію про професійні конкурси для бібліотекарів та учасників бібліотечної спільноти. Користується попитом «Інформаційний бюлетень нових публікацій з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства», який виходить щоквартально та містить статті, видання, електронні ресурси та матеріали закордонної професійної періодики.

Позитивними результатами позначилася оптимізація виробничих процесів, пов'язаних зі створенням електронних інформаційних ресурсів та наданням доступу до них, а також створенню страхових фондів. У період повномасштабного вторгнення завдяки самовідданій роботі працівників ОННБ та рішучій інтенсифікації процесів оцифрування в умовах подолання загроз повномасштабного вторгнення стрімко зросла кількість оцифрованих в ОННБ документів, що посилює захист культурних цінностей та культурної спадщини. Так, з 2022 року кількість оцифрованих документів для страхового фонду збільшилась на 119723 зображення,

що становить 82% від усього наявного оцифрованого документного масиву. Це забезпечило додатковий захист усіх облікових документів про бібліотечний фонд, цифрових копій документів, записів електронного каталогу, офіційного вебсайту ОННБ, що є вагомим інструментом для захисту від невідомих втрат інформації навіть у разі фізичного знищення оригіналу. Станом на 01.10.2025 оцифровано 5546 документів (1524094 зображень), з них страховий фонд – 4648 документів (1209322 зображення).

Розвиток інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури також дозволяє ОННБ виступати активним майданчиком для соціокультурної діяльності, фахового спілкування та наукової комунікації. Значна частина з них проведена в гібридному (змішаному форматі), який дозволяє учасникам долучатися до заходів у віддаленому інтерактивному режимі в облаштованих для цього просторах (комп'ютерна, медійна техніка, GPON-інтернет, зарядні станції, світлове обладнання тощо), які дозволяють безвідмовне проведення заходів, незважаючи на відключення електроенергії, сигнали повітряної тривоги та інші ускладнення. Так, у 2022 році – першому півріччі 2025 року організовано та успішно проведено 20 міжнародних, загальнодержавних, регіональних та локальних науково-комунікаційних заходів, спрямованих на захист та примноження культурних здобутків українського народу, популяризацію книги і читання, інтеграцію Украї-

ни в європейський та світовий інформаційно-культурний простір, підвищення фахового рівня бібліотечних працівників України, консолідацію вітчизняної та зарубіжної професійної спільноти перед викликами воєнного часу, зміцнення співпраці інституцій національної пам'яті у процесах збереження і популяризації історичної та культурної спадщини, розвитку інформаційної і технологічної грамотності тощо.

Отже, цифрові ресурси та сервіси відіграють одну з ключових ролей у забезпеченні інформаційних потреб користувачів ОННБ, сприяють збереженню культурної спадщини й забезпеченню інформаційної безпеки, підвищують соціокультурний потенціал бібліотеки як центру інтеграції в український та світовий інформаційно-культурний простір. Активний розвиток інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури дозволяє не лише підтримувати поточне функціонування бібліотеки, а й слугує платформою для соціокультурної діяльності, наукової комунікації та підвищення професійного рівня бібліотечних працівників. З огляду на вищевикладене, в умовах воєнного стану підвищення ефективності та подальший розвиток цифрових ресурсів та сервісів є одним із ключових факторів успішного функціонування та сталого розвитку бібліотечної справи в Україні та, відповідно, високоактуальним завданням для фахівців бібліотек і ОННБ зокрема.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 12 черв. 2020 р. № 471 // Законodawstvo Ukrainy / Verkhov. Rada Ukrainy. – Текст. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-p#Text> (дата звернення: 01.08.2025). – Назва з екрана.
2. Понад 25 тисяч людей навчилися цифрових навичок у бібліотеках України – спільний проєкт Мінцифри та ПРООН [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна асоціація. – Текст. дані. – Київ, 2024. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5322-ponad-25-tysyach-liudei-navchylisia-tsyfrovyykh-navychok-u-bibliotekakh-ukrainy-spilnyi-proiekt-mintsyfyry-ta-proon> (дата звернення: 01.08.2025). – Назва з екрана.
3. Одеська національна наукова бібліотека. Звіт про діяльність публічної бібліотеки за 2022 рік : форма № 6-НК (річна) / Одеська нац. наук. б-ка. – Одеса, 2023. – Рукопис.
4. Одеська національна наукова бібліотека. Звіт про діяльність публічної бібліотеки за 2023 рік : форма № 6-НК (річна) / Одеська нац. наук. б-ка. – Одеса, 2024. – Рукопис.
5. Одеська національна наукова бібліотека. Звіт про діяльність публічної бібліотеки за 2024 рік : форма № 6-НК (річна) / Одеська нац. наук. б-ка. – Одеса, 2025. – Рукопис.
6. Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека : офіц. вебсайт. – Текст. дані. – Одеса, 2019–2025. – Режим доступу: <https://odnb.odessa.ua/rarities/> (дата звернення: 01.08.2025). – Назва з екрана.
7. Презентація міжнародного проєкту України і Греції [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека : офіц. вебсайт. – Текст. дані. – Одеса, 2025. – Режим доступу: https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=3418 (дата звернення: 01.08.2025). – Назва з екрана.
8. Книги грецькою мовою, надруковані в Одесі [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека : офіц. вебсайт. – Текст. дані. – Одеса, [б. р.]. – Режим доступу: <https://odnb.odessa.ua/rarities/category/44> (дата звернення: 01.08.2025). – Назва з екрана.
9. Гравюра – унікальна частина культурної пам'яті людства [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека : офіц. вебсайт. – Текст. дані. – Одеса, [б. р.]. – Режим доступу: <https://odnb.odessa.ua/gravures> (дата звернення: 01.08.2025). – Назва з екрана.
10. Виставка нових надходжень [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека : офіц. вебсайт. – Текст. дані. – Одеса, [б. р.]. – Режим доступу: <https://odnb.odessa.ua/vnp> (дата звернення: 01.07.2025). – Назва з екрана.
11. Дайджести статей з наукової фахової періодики з фондів ОННБ [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека : офіц. вебсайт. – Текст. дані. – Одеса, 2025. – Режим доступу: https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=4552 (дата звернення: 01.07.2025). – Назва з екрана.

REFERENCE

1. Pro zatverdzhennia Prohramy diialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy [Elektronnyi resurs] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 cherv. 2020 r. № 471 // Zakonodawstvo Ukrainy / Verkhov. Rada Ukrainy. – Tekst. dani. – Kyiv, 2020. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-p#Text> (data zvernennia: 01.08.2025). – Nazva z ekrana [in Ukrainian].
2. Ponad 25 tysyach liudei navchylisia tsyfrovyykh navychok u bibliotekakh Ukrainy – spilnyi proiekt Mintsyfyry ta PROON [Elektronnyi resurs] // Ukrainka biblioteczna asotsiatsiia. – Tekst. dani. – Kyiv, 2024. – Rezhym dostupu: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5322-ponad-25-tysyach-liudei-navchylisia-tsyfrovyykh-navychok-u-bibliotekakh-ukrainy-spilnyi-proiekt-mintsyfyry-ta-proon> (data zvernennia: 01.08.2025). – Nazva z ekrana [in Ukrainian].
3. Odeska natsionalna naukova biblioteka. Zvit pro diialnist publichnoi biblioteky za 2022 rik : forma № 6-НК (richna) / Odeska nats. nauk. b-ka. – Odesa, 2023. – Rukopys [in Ukrainian].
4. Odeska natsionalna naukova biblioteka. Zvit pro diialnist publichnoi biblioteky za 2023 rik : forma № 6-НК (richna) / Odeska nats. nauk. b-ka. – Odesa, 2024. – Rukopys [in Ukrainian].
5. Odeska natsionalna naukova biblioteka. Zvit pro diialnist publichnoi biblioteky za 2024 rik : forma № 6-НК (richna) / Odeska nats. nauk. b-ka. – Odesa, 2025. – Rukopys [in Ukrainian].
6. Skarby Ukrainy: tsyfrova kolektsiia knyzhkovyykh pamiatok u fondi Odeskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky [Elektronnyi resurs] // Odeska natsionalna naukova biblioteka : ofits. vebсайт. – Tekst. dani. – Odesa, 2019–2025. – Rezhym dostupu: <https://odnb.odessa.ua/rarities/> (data zvernennia: 01.08.2025). – Nazva z ekrana [in Ukrainian].

7. Prezentatsiia mizhnarodnoho proiektu Ukrainy i Hretsii [Elektronnyi resurs] // Odeska natsionalna naukova biblioteka : ofits. vebсайт. – Tekst. dani. – Odesa, 2025. – Rezhym dostupu: https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=3418 (data zvernennia: 01.08.2025). – Nazva z ekrana [in Ukrainian].
8. Knyhy hretskoiu movoiu, nadrukovani v Odesi [Elektronnyi resurs] // Odeska natsionalna naukova biblioteka : ofits. vebсайт. – Tekst. dani. – Odesa, [b. r.]. – Rezhym dostupu: <https://odnb.odessa.ua/rarities/category/44> (data zvernennia: 01.08.2025). – Nazva z ekrana [in Ukrainian].
9. Hraviura – unikalna chastyna kulturnoi pamiaty liudstva [Elektronnyi resurs] // Odeska natsionalna naukova biblioteka : ofits. vebсайт. – Tekst. dani. – Odesa, [b. r.]. – Rezhym dostupu: <https://odnb.odessa.ua/gravures> (data zvernennia: 01.08.2025). – Nazva z ekrana [in Ukrainian].
10. Vystavka novykh nadkhodzen [Elektronnyi resurs] // Odeska natsionalna naukova biblioteka : ofits. vebсайт. – Tekst. dani. – Odesa, [b. r.]. – Rezhym dostupu: <https://odnb.odessa.ua/vnn> (data zvernennia: 01.07.2025). – Nazva z ekrana [in Ukrainian].
11. Daidzhesty statei z naukovoi fakhovoi periodyky z fondiv ONNB [Elektronnyi resurs] // Odeska natsionalna naukova biblioteka : ofits. vebсайт. – Tekst. dani. – Odesa, 2025. – Rezhym dostupu: https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=4552 (data zvernennia: 01.07.2025). – Nazva z ekrana [in Ukrainian].